

УДК 316.614.5:311.21(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.158764>

Тетяна Георгадзе, аспірант кафедри соціальної роботи,
соціальної педагогіки та дошкільної освіти

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ФУНКЦІОНУВАННЯ СІМ'Ї В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглянуто окремі аспекти стану сучасної української сім'ї та наведені актуальні статистичні показники даного наукового питання. Порушено проблему сім'ї, як основної опори соціально-політичних перетворень. Визначено основну мету та найважливіші завдання соціальної політики у сфері сімейних відносин. Проведено аналіз теоретичних праць вітчизняних та зарубіжних фахівців, який свідчить, що у контексті дослідження для того щоб будувати ефективну державну політику, спрямовану на підтримку сім'ї, необхідно розуміти її проблеми і потреби. Також можна відзначити першочерговість цього питання у модернізації системи соціальної політики України.

Ключові слова: шлюб; традиційна українська сім'я; інститут сім'ї; сімейна політика; сімейні цінності.

Табл. 1. Літ. 6.

Tetyana Heorhadze, Postgraduate Student of the Social Work,
Social Pedagogy and Preschool Education Department
Melitopol Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University

THE FUNCTIONING OF THE FAMILY IN THE CONDITIONS OF UKRAINIAN SOCIAL POLICY

The article discusses the certain aspects of the state of modern Ukrainian family and provides the relevant statistical indicators of this scientific issue. The article touches upon the problem of the family, as the main pillar of the socio-political transformations. The main goal and the most important tasks of social policy in the field of family relations are defined. The analysis of a scientific problem is carried out, namely what is the essence of an integrated approach to solving problems of comprehensive harmonious development of the family within the framework of the social policy of Ukraine. The analysis of the theoretical work of domestic and foreign experts, which shows that in the context of the study, in order to build an effective state policy aimed at supporting the family, it is necessary to understand its problems and needs. You can also note the priority of this issue in the modernization of the social policy of Ukraine. The family in Ukraine is a union between a man and a woman. In Ukraine, at the level of mass consciousness, there is a change in attitude towards an officially registered marriage, which is losing its position as an obligatory and the only form of living together. The trend of the last decades in the family-marriage sphere has been the proliferation of non-traditional families, alternative forms of family-marriage relations and, above all, unregistered cohabitations and maternal families. At the same time, incomplete families led by the father are increasingly common. The situation of families is enhanced by socio-psychological, socio-medical, pedagogical, gender, economic, domestic and other problems. Unfortunately, funding programs for family policy is not sufficient. It should be noted that the restoration of the constructive social functioning of families in the socio-cultural situation of Ukraine is possible when changing approaches to the development and implementation of social programs of family policy. The trends in the marriage and family sphere that exist at the present stage of development of Ukrainian society make the family the object of close attention not only of specialists in the field of family research and family studies, but also of state social policy.

Keywords: marriage; traditional Ukrainian family; family institution; family policy; family values.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших форм функціонування та розвитку сучасного суспільства є сім'я як багатогранна і синтезована система. Сучасний стан соціокультурної трансформації всіх форм соціального буття і сім'ї як основного його осередку є об'єктом пильного їх вивчення дослідниками з різних галузей гуманітарного знання. В даний час в українському суспільстві, як і в інших країнах, гостро постають питання, пов'язані з подоланням прогресуючої малодітності, нуклеаризації сім'ї, схильних до трансформації гендерних ролей подружжя,

зміцненням інституту "співжиття" як форми шлюбу. В останні десятиліття в нашій країні скоротилася чисельність сімей, змінилася структура і склад сім'ї [1, 45]. Переважає простий (нуклеарний) тип сім'ї [6, 42], яка складається з чоловіка, дружини і 1 – 2 дітей (приблизно 75% українських сімей).

На даний момент в суспільстві спостерігається протиріччя між потребою сучасного соціуму у відтворенні сімейних ціннісних орієнтацій, які є необхідними для його стабільності, і поширенням в процесі трансформації українського суспільства

позасімейних ціннісних орієнтацій. Під сімейними цінностями необхідно розуміти цінності батьківства і шлюбу, під позасімейними – цінності професійного зростання, особистісного розвитку і досягнення на цій основі високого соціального і матеріального статусу. Вплив всіх цих соціокультурних і соціально-психологічних факторів тягнуть за собою глибокі зрушення в сімейних відносинах. Це загострює проблеми сім'ї і робить їх предметом уваги державної соціальної політики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема виховання дітей та ціннісних пріоритетів підростаючого покоління знайшли своє відображення в працях зарубіжних та вітчизняних науковців: Гегель, Г. Ріккерт, М. Вебер, М. Шелер, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Русова, К. Ушинський та ін.. Вагомий внесок у розробку проблем сімейного виховання та ціннісних орієнтацій молоді досліджували в своїх працях видатні вітчизняні науковці О. Романенко, С. Грунтовський, А. Буковинський, І. Сіданіс, О. Мельник, Т. Кравченко, Л. Канішевська, І. Білоцерківець та ін.

На думку Павла Унгуряна, народного депутата України, у новій редакції Конституції має бути наголошено: сім'я в Україні – це союз між чоловіком і жінкою, і нам усім треба боротися за велику, потужну, традиційну українську сім'ю!

Уповноважений Президента України з прав дитини Микола Кулеба 29 травня 2015 року на своїй сторінці в фейсбуці опублікував: “За виховання здорової дитини відповідальність завжди несе сім'я. Для того щоб будувати ефективну державну політику, спрямовану на підтримку сім'ї, необхідно розуміти її проблеми і потреби. Нажаль, на сьогодні інститут сім'ї є чи не найменш захищеним в українському суспільстві. На мою думку, в Україні проводиться недостатньо досліджень про різні аспекти життя, виховання і розвитку дитини. Держава не виділяє на це коштів. Вкрай потрібні для держави дослідження проводяться і фінансуються громадськими і міжнародними організаціями. Відсутність державного замовлення призводить до того, що в країні немає цілісного бачення того, як має розвиватись державна політика з питань сім'ї та дітей, які стратегічні цілі і завдання потрібно вирішувати щоб діти росли здоровими, щасливими, відчували себе захищеними, могли повноцінно і всебічно розвиватись” [4]. У той же час, аналіз представленого в наукових публікаціях проблем ціннісних орієнтацій молоді, виховання дітей свідчить про те, що проблема сім'ї та виховання не втрачає актуальності й вимагає подальшого вивчення.

Мета статті: проаналізувати актуальні статистичні данні та запропонувати заходи які будуть спрямовані на підтримку важливості державної сімейної політики і сім'ї як основної опори соціально-політичних перетворень.

Виклад основного матеріалу. Зміни, що відбулися за останні десятиліття трансформації в суспільно-державному устрою країни зумовили серйозні зміни в житті українських сімей. Процес реформування суспільства сприяє виникненню соціально-стресових ситуацій, які впливають, в першу чергу, на молоді сім'ї, формуючи негативні зміни її соціально-психологічного клімату і негативну групову динаміку великого числа сімей.

Таким чином, сьогодні в умовах економічної та побутової невлаштованості, психологічних стресів і розгубленості стан сім'ї можна охарактеризувати як кризовий. Цей факт підтверджують проаналізовані нами статистичні дані.

Так, за підсумками перепису населення 2018 року в Україні на 48,3% зменшилася кількість сімей в порівнянні з переписом 1990 року [2].

Незважаючи на деяке зростання числа укладених шлюбів за останні 5 років показники розлучень ростуть набагато швидше (табл. 1). Більше третини розлучень припадає на молоді подружні пари, які прожили разом менше п'яти років. Дані, отримані в ході проведення досліджень, говорять про те, що 90 % подружніх пар розлучаються в продовж першого року життя, точніше можна сказати, що 10 % не розлучаються.

Сучасний шлюб розглядається часто як “контракт на час”. Можливість переукладення цього “контракту”, тобто розлучення, усвідомлюється як прояв свободи. Очевидно, що інтереси індивіда, його свобода і автономія є більш значущими цінностями, ніж цінність “сім'ї заради сім'ї”. Спостерігається тенденція до того, що жінки заводять собі дітей і виховують їх самостійно.

Прикладом може служити той факт, що у восьми державах-членах ЄС в 2016 році поза шлюбом було більше випадків народження, ніж в шлюбі: Франція (60%), Болгарія і Словенія (59%), Естонія (56%), Швеція (55%), Данія (54%), Португалії (53%) і Нідерландах (50%). Навпаки, більш 80% живонароджених в Греції, Хорватії та Кіпрі були зареєстровані в шлюбі. У період між 2015 і 2016 роками позашлюбні пологи збільшилися майже в кожній державі-члені ЄС, за винятком Естонії, Італії, Латвії, Литви, Угорщини та Сполученого Королівства. У Болгарії та Ірландії не було ніяких змін. У країнах таких, як

Таблиця 1.

Статистичні індикатори шлюбність і розлучуваність

	Україна			
	Одиниць		На 1000 осіб наявного населення	
	шлюби	розлучення	шлюби	розлучення
1990	482 753	192 835	9,3	3,7
1991	493 067	200 810	9,5	3,9
1992	394 075	222 630	7,6	4,3
1993	427 882	218 974	8,2	4,2
1994	399 152	207 577	7,7	4,0
1995	431 731	198 300	8,4	3,8
1996	307 543	193 030	6,0	3,8
1997	345 013	188 232	6,8	3,7
1998	310 504	179 688	6,2	3,6
1999	344 888	175 781	6,9	3,5
2000	274 523	197 274	5,6	4,0
2001	309 602	181 334	6,4	3,7
2002	317 228	183 538	6,6	3,8
2003	370 966	177 183	7,8	3,7
2004	278 225	173 163	5,9	3,6
2005	332 143	183 455	7,1	3,9
2006	354 959	179 123	7,6	3,8
2007	416 427	178 364	9,0	3,8
2008	321 992	166 845	7,0	3,6
2009	318 198	145 439	6,9	3,2
2010	305 933	126 068	6,7	2,7
2011	355 880	182 490	7,8	4,0
2012	278 276	168 508	6,1	3,7
2013	304 232	164 939	6,7	3,6
2014	294 962	130 673	6,9	3,0
2015	299 038	129 373	7,8	3,3
2016	229 453	129 997	5,9	3,3
2017	249 522	128 734	6,5	3,3

Примітки:

Рік 2010 Зміст розлучення За даними органів державної реєстрації актів цивільного стану без урахування розірвань шлюбів, здійснених у судовому порядку.

Роки 2014 – 2017 Без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Швейцарії та Ліхтенштейні, частка народжень поза шлюбом в 2016 році була нижчою на 25%, на відміну від Норвегії (56%) і Ісландії (70%) [5]. Таким чином, в Україні на рівні масової свідомості відбувається зміна ставлення до офіційно зареєстрованому шлюбу, який втрачає свої позиції обов'язкової і єдиної форми спільного життя. Тенденцією останніх десятиліть в сімейно-шлюбній сфері стало поширення нетрадиційних сімей, альтернативних форм сімейно-шлюбних відносин і, в першу чергу, незареєстрованих співжиття і материнських сімей. Разом з тим, все

частіше зустрічаються неповні сім'ї на чолі з батьком.

Тривогу викликає той факт, що сімейні цінності стають все менш значущими. В ході аналізу звернень до територіального центру соціального обслуговування населення, можна зробити висновок про те, що серед переваг сучасної молоді, найбільш значущими сферами життя для неї є робота, дозвілля, спілкування з однолітками, відносини з батьками; значущі на середньому рівні – навчання, здоров'я, сім'я, шлюб, любов, секс [3, 15]. Можна сьогодні також відзначити і те, що

самі сімейні цінності зазнають серйозні зміни, виникають нові уявлення про шлюб. Головний критерій, за яким люди зараз вступають в шлюб, – це любов і надія на підтримку один одного. Відтворювальна функція відсувається. Народження дітей відділяється від шлюбу, сім'я перестає бути економічною одиницею і стає сферою емоційних відносин, комфорту, притулку. Доказом служить той факт, що кількість дітей, народжених поза шлюбом в Україні 21 – 22%. Збільшується кількість пар, які не мають дітей: частина з них не може, а частина не хоче їх мати. З'явилися подружні пари, які хочуть жити тільки для себе.

Таким чином, результати дослідження свідчать про невміння конструктивно взаємодіяти в сімейному житті, наявності безлічі соціально-психологічних проблем, недостатню поінформованість молодого подружжя про соціальні служби і соціальних програмах, що поліпшують їх соціальне функціонування. Все це веде до формування негативних тенденцій у розвитку інституту шлюбу, і як наслідок зростання розлучень, неповних сімей та ін.. Все вищесказане дозволяє зробити висновок, що типова сучасна сім'я в Україні у найзагальнішому вигляді представляється як нуклеарна, з професійно зайнятими подружжям, з невеликою кількістю дітей, виховання яких здійснюється як сім'єю, так і громадськими інститутами. Для української сім'ї стає характерною егалітарна система влади, досить систематичні, але в більшій мірі ділові контакти з родичами, при неодмінною орієнтації всіх її членів на інші соціальні інститути і на інтенсивне спілкування з друзями. Існуючі на сучасному етапі розвитку українського суспільства тенденції в шлюбно-сімейній сфері роблять сім'ю об'єктом пильної уваги не тільки фахівців в області сімейних досліджень і фамілістики, а й державної соціальної політики. Соціальна політика в області підтримки сімей в Україні не може відрізнятись інноваційністю, так як соціальні програми в зв'язку з недостатністю фінансових механізмів їх реалізації не завжди результативні.

Висновки. Аналіз законодавства України і реалізованих державних соціальних програм, спрямованих на підтримку і створення умов для успішного функціонування сім'ї дозволяє зробити висновок про те, що в соціально-економічній ситуації, що вживаються заходи не завжди ведуть до поліпшення її життя. Положення сімей посилюється виникають соціально-психологічними, соціально-медичними, педагогічними, гендерними, економічними, побутовими та іншими

проблемами. На жаль, фінансування програм по сімейної політики не є достатнім. Разом з тим прийняті соціальні програми часто не ведуть до стабілізації інституту сім'ї, а призводять до формування утриманських настроїв. У сформованій соціокультурної ситуації члени суспільства приймають рішення не створювати сім'ю, відтягують час вступу в шлюб, не виконують репродуктивну функцію, що в свою чергу змінює ціннісне ставлення до сімейного життя і призводить до функціональної трансформації інституту сім'ї. Підводячи підсумок вищевикладеного, необхідно відзначити, що відновлення конструктивного соціального функціонування сімей у соціокультурній ситуації України можливе при зміні підходів до розробки і впровадження соціальних програм сімейної політики. Пропоновані заходи можуть бути спрямовані на: усунення недооцінки з боку держави значення державної сімейної політики і сім'ї як основної опори соціально-політичних перетворень; реформування інституційних механізмів реалізації сімейної політики; використання адекватних механізмів реалізації програм сімейної політики; контроль за використанням виділених фінансових ресурсів на сімейні потреби на місцевому рівні влади, залучення молоді для розробки і впровадження програмних заходів, спрямованих на поліпшення становища українських сімей; поступовий перехід від патерналізму щодо сім'ї на самозабезпеченість і самовідповідальність кожного члена сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Георгадзе Т.О. Сім'я як джерело захисту і впливу на формування сімейних цінностей сучасної української молоді / Т.О. Георгадзе // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5 Педагогічні науки: реалії та перспективи Випуск 61: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 374 с. – С. 45–48.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Сімейні цінності: практико-орієнтований посібник до навчальної програми "Сімейні цінності" (9 годин) / О.В. Мельник, Т.В. Кравченко, Л.В. Канишевська, І.П. Білоцерквець. – Івано-Франківськ: НАІР, 2014. – 136 с. – С. 15
4. Уповноважений Президента України з прав дитини Микола Кулеба [Електронний ресурс].

Режим доступу: <https://www.facebook.com/up.z.prav.dytny/posts/83/693340570771064/>

5. European Commission. Products Eurostat News [Electronic resource]. 43% of births in the EU are now outside marriage, 2018. – Mode of access: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180809-1?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2F>

6. James M. Volo, Dorothy Denneen Volo. Family Life in 17th- and 18th-century America / M. Volo James, Denneen Volo Dorothy. – Greenwood Publishing Group, 2006 – 323 p. – P. 42.

REFERENCES

1. Heorhadze, T. O. (2018). Simia yak dzherelo zakhystu i vplyvu na formuvannya simeinykh tsinnosti suchasnoi ukrainskoi molodi [Family as a source of protection and influence on the formation of family values of modern Ukrainian youth]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after Mukhaylo Drahomanov. Series 5 Pedagogical sciences: realities and perspectives Issue 61: a collection of scientific works*. Ministry of Education and Science of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. Pedagogical University named after Mukhaylo Drahomanov. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. 374 p, pp. 45–48. [in Ukrainian].

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. [Electronic resource]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

3. Melnyk, O. V., Kravchenko, T. V., Kanishevskaya, L. V. & Bilotserkivets, I. P. (2014). *Simeini tsinnosti: praktyko-orientovanyi posibnyk do navchalnoi prohramy "Simeini tsinnosti" (9 hodyn)* [Family values: a practical guide to the curriculum "Family values" (9 hours)]. Ivano-Frankivsk: NAIR. 136 p, pp. 15. [in Ukrainian].

4. Upovnovazheni Prezydenta Ukrainy z prav dytny Mykola Kuleba [Commissioner of the President of Ukraine for the Rights of the Child Mykola Kuleba]. [Electronic resource]. Available at: <https://www.facebook.com/up.z.prav.dytny/posts/83/693340570771064/> [in Ukrainian].

5. European Commission. Products Eurostat News (2018). 43% of births in the EU are now outside marriage. [Electronic resource]. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180809-1?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2F> [in English].

6. James M. Volo, Dorothy Denneen Volo. (2006). Family Life in 17th- and 18th-century America. Greenwood Publishing Group. 323 p, pp. 42. [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.12.2018

“Сім’я – це безцінний дар. Його потрібно берегти, а не руйнувати”.

*Сьюзан Кінг
американська письменниця*

“Будь-яка соціальна доктрина, яка намагається зруйнувати сім’ю, непотрібна вона та, крім того, не застосовується. Сім’я – це кристал суспільства”.

*Віктор Гюго
французький письменник*

“Коли все добре, легко бути разом: це як сон, знай, дихай, та й годі. Треба бути разом, коли погано – ось для чого люди сходяться”.

*Хань Сян-цзи
китайський філософ*

